

in second and fourth 5-years development plan in Iran. In the long-term viewpoint and the sum of the four plans, the performances of public recourses and uses of government and objectives have been coordinate together; but its realized intensity was to the extent that made difficult the achieving stabilization plans objectives in different expected periods.

Although one of the reforms policies implementation objectives was reducing or removing government budget deficit, this issue was not pursued as an objective during the period.

It can be said that generally among considered macro indices and variables, it achieved relative success about inflation rate due to the above mentioned policies implementation. If the policies had implemented correctly, it had been predicted this success would have been significant.

Studies results can be effective for planning and monitoring government institutions in order to better codification of future plans and monitoring annual performance while executing plans.

ՀՀ ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

ՆՈՒՐԲԱԽՇ ՎԵԼԱՇԵՂԻ ՍԱՀՄՈՒԴ

ՄԱԿՐՈՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԿԱՅՈՒՆԱՑՄԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ԴՐԱ ՀԵՏԵՎԱՆՔՆԵՐԸ ՁԱՐԳԱՑՈՂ ԵՐԿՐՆԵՐՈՒՄ (ԻՐԱՆԻ ՕՐԻՆԱԿՈՎ)

Ը.00.01. - «Ընդհանուր տնտեսագիտություն» մասնագիտությամբ տնտեսագիտության
թեկնածուի գիտական աստիճանի հայցման ատենախոսության

Ս Ե Ղ Մ Ա Գ Ի Ր

ԵՐԵՎԱՆ – 2014

Ատենախոսության թեման հաստատվել է Երևանի պետական համալսարանում

Գիտական ղեկավար՝ տնտեսագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր
Մարգարյանյան Հարություն Ալեքսանի

Պաշտոնական ընդդիմախոսներ՝ տնտեսագիտության դոկտոր
Սնացականյան Հայկ Գերասիմի

տնտեսագիտության թեկնածու
Վլասյան Վարդան Սամվելի

Առաջատար կազմակերպություն՝ Հայաստանի պետական ճարտարագի-
տական համալսարան (Պոլիտեխնիկ)

Ատենախոսության պաշտպանությունը կայանալու է 2014 թ. հունիսի 24 -ին, ժամը
15⁰⁰ -ին Երևանի պետական համալսարանում գործող տնտեսագիտության թիվ 015
մասնագիտական խորհրդում:

Հասցեն՝ 0009, Երևան, Աբովյան 52:

Ատենախոսությանը կարելի է ծանոթանալ Երևանի պետական համալսարանի
գրադարանում:

Մեղմագիրն առաքվել է 2014 թ. մայիսի 23-ին:

015 մասնագիտական խորհրդի
գիտական քարտուղար, տեխ.գ.դ., պրոֆ.՝

Ա.Հ.Առաքելյան

NOURBAKSH VELASHEDI MAHMOUD

**MACROECONOMIC STABILIZATION POLICY AND ITS
CONSEQUENCES IN DEVELOPING COUNTRIES
(CASE STUDY OF IRAN)**

The Dissertation is submitted for the pursuing of the Scientific Degree of the PhD in
Economics in the Field of 08 .00.01 “General Economics”.

The Defense of the dissertation will be take place on June 24, 2014, at 15:00, at the
Meeting of Specialized Council 015 of the Supreme Certifying Committee of the Republic
of Armenia acting at the Yerevan State University.

Adress: 52 Abovyan Str., Yerevan, 0009, Armenia.

SUMMARY

Stabilization programs of the IMF have been often underlying the reduction of
the government's economic interference in the domestic and foreign markets. One
of the most important objectives is reduction of the budget deficit through
reduction in government expenditure, reduction in subsidies and increase in taxes
about it. In some cases, no succeed at achieving to stabilization plans is originated
from incomplete using of patterns and non-observance of all factors of the
proposed package from international organizations. In this thesis, it was
investigated the success or failure of implementation of stabilization policies and its
reasons to look at the realization and composition of government budgets and fiscal
variables in developing countries to emphasis on Iran.

Empirical investigation of some countries in this study indicated that all countries
with a smaller government have not been more successful in improving economic
conditions. Also, boosting macro variables in one country has not been true for all
countries by minimizing government.

Research conclusions showed that the government has achieved relative successes
in improving tax incomes status among resources of financing its own expenditures

Заклучения исследования показывают, что правительство достигает относительного успеха в улучшении состояния дохода, облагаемого налогом, среди ресурсов финансирования собственных затрат во втором и четвертом 5-летнем плане развития в Иране. С учетом длительности и суммы четырех планов, эффективность общих ресурсов и расходов правительства и целей координируют вместе; но ее интенсивность осуществляется до той степени, пока не возникают затруднения при достижении целей стабилизационных планов в различные периоды.

Хотя одной из целей осуществления политики реформ являлось уменьшение или исключение дефицита в правительственном бюджете, этот вопрос не является целью в течение данного периода.

Можно сказать, что в общем среди рассмотренных макро показателей и переменных он достиг относительного успеха в отношении уровня инфляции благодаря вышеуказанному осуществлению данных программ. Если программы реализуются правильно, то прогнозируется успех, который будет значительным.

Результаты изучения могут быть эффективными для планирования и мониторинга правительственных учреждений для лучшей кодификации будущих планов и мониторинга годового выполнения при осуществлении планов.

ԱՄԵՆԱՆՈՍՈՒԹՅԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ

Ժեմայի արդիականությունը: Ժամանակակից պայմաններում զարգացող երկրներում ինչպես ամբողջ տնտեսության մասշտաբով, այնպես էլ դրա առանձին հատվածներում տեղ գտնող անհաշվեկշռվածության երևույթը մեծ արդիականություն ունեցող գիտական հետազոտությունների առարկա է, իսկ դրա հաղթահարումը՝ տնտեսական քաղաքականության լուրջ գործնական հիմնախնդիր: Այն ուսումնասիրվել է տարբեր հայեցակետերից՝ շեշտադրելով գների ընդհանուր մակարդակը, վճարային հաշվեկշիռը, տնտեսական աճը, եկամուտների բաշխումը և այլն: Այսպես թե այնպես, ակնհայտ է դարձել մի կարևոր հանգամանք. ժամանակային և տարածական տարբեր պայմաններում կենսագործվող կայունացման քաղաքականության ակնկալվող վերջնարդյունքը պայմանավորված է յուրահատուկ ինստիտուցիոնալ միջավայրի և համապատասխան ենթակառուցվածքների կայացմամբ: Միայն այդ պարագայում այդպիսի քաղաքականությունը կարող է համադասող ազդեցություն ունենալ տնտեսական աճի, գների մակարդակի և վճարային հաշվեկշռի վրա, ինչպես նաև՝ չվատթարացնել այն տնտեսական ցուցանիշները, որոնք թիրախային չեն կամ ընդգրկված չեն կայունացման ծրագրերում: Վերոնշյալից արդեն իսկ հետևում է, որ տնտեսական անհաշվեկշռվածության կամ անկայունության վերլուծությունը և տնտեսական համակարգի կայունացմանը միտված քաղաքականության որդեգրումը դարձել են ժամանակակից մակրոտնտեսագիտության չափազանց կարևոր և առանցքային հիմնահարցերը:

Հիմնախնդիրը գործնականում շատ ավելի բազմաշերտ է և ընդգրկում՝ հետևյալ իրողությունների հաշվառմամբ:

Ինչպես հայտնի է, զարգացող երկրներում իրականացվող բոլոր կայունացման ծրագրերն ունեն տնտեսական քաղաքականության ընդհանուր ուղղություններ, ինչպիսիք են՝ հանրային հատվածի տնտեսական խթանումը, բյուջեի դեֆիցիտի կրճատումը, կենտրոնական բանկի փոխառությունների նվազեցումը, հարկերի բարձրացումը, մասնավոր հատվածի արտոնյալ վարկավորման կամ սուբսիդավորման սահմանափակումը: Այս քայլերը, որոնք առավելապես առաջարկվում են ԱՄՆ-ի կողմից և նպատակ են հեղապահում սատարել շուկայական համակարգի ազատ զարգացումը՝ նվազեցնելով կառավարության միջամտությունը, հաճախ զարգացող երկրներին կանգնեցնում են լուրջ խնդիրների առջև:

Բանն այն է, որ մի շարք կայունացման ծրագրեր նախատեսում են այնպիսի միջոցառումներ, որոնք հիմնարար փոփոխություններ կառաջացնեն կառավարության ծախսերի ֆինանսավորման կառուցվածքի և բնույթի մեջ՝ գնաճային հարկման փոխարեն կարևորելով, այսպես կոչված, բնականոն հարկումը: Չարգացող երկրներում այսպիսի ֆինանսական վերափոխումներն ուղղակիորեն կապված են կառուցվածքային լուրջ հեղաշարժերի իրականացման հետ, ինչը ենթադրում է բարեփոխել բուն հարկային համակարգը

կամ կրճատել նպատակային չհամարվող ոչ արտադրողական ծախսումները, օրինակ՝ պետական սուբսիդիաները: Որոշ քաղաքական նկատառումներից ելնելով՝ կառավարությունները հաճախ կայունացման ծրագրեր մշակելիս չեն համաձայնվում կրճատել ոչ արտադրողական ծախսումները և, որպեսզի կրճատեն բյուջեի դեֆիցիտը, կրճատում են ներդրումային ծախսերը կամ հետաձգում են ներդրումային պլանների կենսագործման ժամկետները: Եթե նկատի ունենանք, որ տնտեսության պետական և մասնավոր հատվածների կողմից կատարվող ներդրումների միջև գոյություն ունի սերտ փոխկապակցություն, ապա ակնհայտ կդառնա, որ պետական ներդրումների կրճատումը կհանգեցնի մալ մասնավոր ներդրումների կրճատման, ինչը երկարաժամկետ հատվածում խիստ անցանկալի ազդեցություն կգործի տնտեսական աճի և արդյունավետության վրա:

Փորձը ցույց է տալիս, որ զարգացող երկրներում կայունացման ծրագրերով նախատեսված հարմարվողական փոփոխությունների արդյունքում առավելապես «տուժում» են կապիտալային, այլ ոչ թե ընթացիկ ծախսումները: Փաստորեն ԱՄՆ-ի աջակցությամբ կենսագործվող կայունացման ծրագրերը բացասաբար են ազդում սոցիալական մեծ կարևորություն ունեցող ենթակառուցվածքային ներդրումների վրա, ինչն էլ, երկրի կայուն զարգացման ուղենիշերի նվաճման տեսանկյունից, հարկ է համարել այդպիսի ծրագրերի ձախողման պատճառներից մեկը: Ընդ որում շատ անգամ կայունացման ծրագրերի անհաջողությունը պայմանավորված է հենց առաջարկվող մոդելների կամ ձևաչափերի հետևողական կիրառմամբ: Որոշ դեպքերում էլ միջազգային կառույցների կողմից առաջարկվող ձևաչափերի ոչ համալիր ներդրումը կամ ինչ-ինչ գործոնների անտեսումն են դառնում ցանկալի բնագծերը չնվաճելու պատճառը:

Սույն հետազոտության առաջնային խնդիրը չէ պարզորոշել, թե երկրի պետական բյուջեին կամ ֆինանսական համակարգին առնչվող ծրագրերը որչափով են համահունչ կայունացման քաղաքականության նպատակների նվաճմանը: Այդ կտրվածքով բավականաչափ ուսումնասիրություններ արդեն կատարված են, և դրանց հիմնական արդյունքները կօգտագործվեն: Այստեղ գլխավորապես շեշտադրվելու է հիմնախնդրի մեկ այլ, համեմատաբար քիչ վերլուծված կողմը, այն է՝ կայունացման քաղաքականության առաջարկվող մոդելները որչափով կարող են օգտակար և արդյունավետ լինել մակրոտնտեսական ցուցանիշների բարելավման տեսանկյունից:

Հետազոտության նպատակը, խնդիրները և վարկածները: Հետազոտության հիմնական նպատակն է՝ ուսումնասիրելով մակրոտնտեսական կայունացման քաղաքականության ժամանակակից փորձը, հաշվի առնելով զարգացող երկրների սոցիալ-տնտեսական հիմնախնդիրների լուծման բարդություններն ու առանձնահատկությունները, բացահայտել մակրոտնտեսական կայունացման քաղաքականության թիրախներին՝ կայունացման ընթացիկ ծրագրերի համապատասխանության աստիճանը, դրանց իրականացումից առաջացող հետևանքները, վերլուծել տնտեսական անհաշվեկշռվածության

НУРБАХШ ВЕЛАСЕДИ МАХМУД

ПОЛИТИКА МАКРОЭКОНОМИЧЕСКОЙ СТАБИЛИЗАЦИИ И ЕЕ ПОСЛЕДСТВИЯ В РАЗВИВАЮЩИХСЯ СТРАНАХ (НА ПРИМЕРЕ ИРАНА)

Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.01 “Общая экономика”.

Защита диссертации состоится 24-го июня 2014 г. в 15⁰⁰ часов на заседании специализированного совета 015 ВАК РА по экономике, действующего в ЕГУ по адресу: г. Ереван, 0009, ул. Абовяна 52.

РЕЗЮМЕ

Программы по стабилизации Международного Валютного Фонда часто поддерживают уменьшение экономического вмешательства правительства на внутренних и иностранных рынках. Одной из важнейших целей является уменьшение дефицита в бюджете посредством уменьшения правительственных затрат, уменьшения субсидий и увеличения налогов в их отношении. В некоторых случаях осуществление стабилизационных планов не имеет успеха из-за неполного использования моделей и несоблюдения всех факторов комплексного плана, предложенного международными организациями. В данной диссертации был изучен успех либо неудача при осуществлении стабилизационной политики и ее причин с рассмотрением реализации и состава правительственного бюджета и фискальных колебаний в развивающихся странах с акцентом на Иран.

Эмпирическое изучение некоторых стран в настоящем исследовании показывает, что все страны с минимальным правительством не были наиболее успешны в улучшении экономических условий. Также, повышение макро переменных в одной стране не является правильным для всех стран с минимизированным правительством.

7. Ատենախոսության մեջ իրականացված տեսական-մեթոդաբանական բնույթի հետազոտությունը առաջ քաշված վարկածների ստուգաբանումը, փաստական-վիճակագրական նյութի վերլուծությունը վկայում են, որ բարեփոխումների քաղաքականության իրականացումը զարգացող երկրներում առավել շոշափելի կերպով ազդում է ինֆլյացիայի վրա, իսկ դրա ազդեցությունը տնտեսական աճի վրա բավականաչափ հստակ չէ:

Ատենախոսության հիմնական արդյունքներն արտացոլվել են հեղինակի հետևյալ հրապարակումներում.

1. Nourbakhsh Velashedi, Mahmoud, "Energy Demand and Targeting Subsidies (Iran case study)", Information Technology and Management Journal, Yerevan, January 2011, N2, p. 173-180.
2. Nourbakhsh Velashedi, Mahmoud, H.A.Marzpanyan, "Stabilization Policies and Targeting Subsidies (Iran case study)" Information Technology and Management Journal, Yerevan, February 2011, N2, p. 8-17.
3. Nourbakhsh Velashedi, Mahmoud, Marzpanyan Harutyun, "Government Financial Performance Based on Stabilization Policies in Developing Countries", Գլխական հոդվածների ժողովածու // Ավ.Սկրտչյանի անվ. տնտեսաիրավագիտական համալսարան, Երևան, 2012, էջ 161-168:
4. Nourbakhsh Velashedi, Mahmoud, "Stabilization Policies and Macroeconomic Performance in Iran" Middle-East Journal of Scientific Research 13 (Special Issue of Economic), 31-36, 2013. , [http://www.idosi.org/mejsr/mejsr 13\(e\) 13.htm](http://www.idosi.org/mejsr/mejsr 13(e) 13.htm)

հաղթահարմանն ուղղված միջոցառումների ամբողջական համակարգը և առաջարկություններ ներկայացնել, մասնավորապես Իրանի Իսլամական Հանրապետության օրինակով, կայունացման քաղաքականության հետագա բարելավման ուղղությամբ:

Նշված նպատակից ելնելով ատենախոսությունում դրվել են հետևյալ հիմնական խնդիրները.

1. գնահատել զարգացող երկրներում (Իրանի օրինակով) կայունացման քաղաքականության վրա հիմնված պետական բյուջեի իրական դերն ու արդյունավետությունը՝ միմյանց հետ նաև համեմատելով այդ երկրները,
2. կայունացման քաղաքականության գերակայությունների տեսանկյունից գնահատել պետական բյուջեի և հանրային ծախսումների հարաբերակցությունը, մասնավորապես, Իրանի դեպքում,
3. վերլուծել պետական բյուջեի կատարողականը Իրանում կայունացման ծրագրերի իրագործման պայմաններում, ինչպես նաև հարկաբյուջետային քաղաքականության ազդեցությունը մակրոտնտեսական ցուցանիշների վրա,
4. պարզորոշել կառավարության ծախսումների և տնտեսական աճի փոխառնչությունը, դրա պայմանավորվածությունը բյուջեի ծախսումների կառուցվածքով՝ կատարողական փաստացի տվյալներով ներկայացնելով կարևորագույն մակրոտնտեսական ցուցանիշների փոփոխությունները, որոնք տեղի են ունենում ԱՄՀ-ի կայունացման ծրագրերի իրականացման արդյունքում,

Ելնելով վերոնշյալ նպատակից և խնդիրներից ատենախոսության մեջ ղիտարկվում և մեկնաբանվում են հաջողված և ձախողված կայունացման քաղաքականության կոնկրետ օրինակներ, իսկ հաջողելու կամ ձախողելու պատճառները վեր են հանվում անմիջականորեն պետական բյուջեի և հարկաբյուջետային փոփոխականների կառուցվածքային համամասնությունների վերլուծությամբ: Ուստի որպես ատենախոսության վարկածներ առաջ են քաշվում հետևյալ կանխադրույթները.

1. Իրանում պետական բյուջեի և հանրային ծախսումների կառուցվածքային համամասնությունների հետևողականորեն հիմնված չեն կայունացման քաղաքականության սկզբունքային մոտեցումների վրա:
2. Միջնաժամկետ բյուջետային ցուցանիշների կատարողականը և կիրառվող ֆինանսական գործիքները անհամապատասխանության մեջ են թիրախային նշանողների հետ. վերջիններս անհրաժեշտ է կոնկրետացնել յուրաքանչյուր միջնաժամկետ ծրագրի համար՝ միմյանց հետ համադասելով նաև տարբեր ծրագրերի թիրախները:
3. Կայունացման թիրախներով նախանշված մակրոտնտեսական ցուցանիշների անհասանելիությունը պայմանավորված է այն բանով, որ պետական բյուջեի կազմավորումը և կատարողականը վերջին հաշվով միտված չեն կայունացման ծրագրերի խնդիրների լուծմանը:

Հետազոտության առարկան և օբյեկտը. Հետազոտության առարկան զարգացող երկրներում մակրոտնտեսական կայունացման քաղաքականության բովանդակությունը, առանձնահատկությունները և իրական հետևանքներն են, ինչպես նաև՝ հետագա կատարելագործման հիմնախնդիրները:

Հետազոտության օբյեկտ են հանդիսացել մակրոտնտեսական կայունացման քաղաքականության արդի հայեցակարգերն ու ծրագրերը, այդ քաղաքականության մշակմանն ու իրականացմանն առնչվող մակրոտնտեսական ցուցանիշները, ֆինանսական գործիքներն ու կարգավորման մեխանիզմները, ինչպես նաև՝ ինստիտուցիոնալ կառույցները, պետական մարմիններն ու միջազգային կազմակերպությունները:

Ատենախոսության տեսական, մեթոդաբանական և տեղեկատվական հիմքերը. Հետազոտությունում առաջադրված խնդիրների լուծման և վարկածների ստուգման համար տեսական հիմք են հանդիսացել տնտեսագիտության դասական և ժամանակակից տեսությունների հիմնարար դրույթները, մակրոտնտեսական կայունացման քաղաքականության մոդելներն ու հայեցակարգերը, զարգացող երկրներում տնտեսական բարեփոխումների սոցիալական արդյունքները, հիմնախնդրի վերաբերյալ իրանցի և արտասահմանյան հետազոտողների ուսումնասիրությունների արդյունքները:

Հետազոտության ընթացքում կիրառվել են համակարգային խմբավորումների, համեմատական վերլուծությունների, ինդուկցիայի, դեդուկցիայի, իրավիճակային գնահատումների և վիճակագրական վերլուծությունների մեթոդները: Ավելի առարկայնորեն՝ վերոնշյալ մեթոդները կոնկրետացվել են վերլուծական մոտեցումների հետևյալ ուղղություններով.

- պետական բյուջեի և հարկաբյուջետային քաղաքականության փոփոխականների կազմն ու կառուցվածքը գնահատվել է միջնաժամկետ և երկարաժամկետ հատվածների համար՝ կիրառելով վերլուծության երկու եղանակ՝ «նախքան այդ - հետո այդ» մոտեցումը և «փաստ – տեսլական – քիրախ» մոտեցումը,
- UNIDO-ի կողմից ներմուծված կառուցվածքային փոփոխությունների համաթիվը, որը սովորաբար կիրառվում է երկրների արդյունաբերական կողմնորոշման աստիճանի գնահատման նպատակով, վերաիմաստավորվել և օգտագործվել է կառավարության ֆինանսական ցուցիչների և մակրոտնտեսական ցուցանիշների փոփոխությունների միտումները և ուղղվածությունը պարզորոշելու նպատակով,
- ուսումնասիրության ենթակա ժամանակահատվածի համար կառուցվածքային փոփոխությունների համաթիվը համադրվել է մակրոտնտեսական ցուցանիշների փոփոխությունների վեկտորի հետ, որպեսզի ցույց տրվի, թե այդ ցուցանիշների տարբեր գույքորոշումներն ինչպես են կորելացվում փոփոխությունների տարբեր ուղղությունների հետ,
- չնայած իր պարզությանը՝ կառուցվածքային փոփոխությունների համաթիվը դիտարկվել և կիրառվել է որպես նպատակահարմար վերլուծական

- դիտարկված կարճաժամկետ ֆինանսական պլանների կամ կառավարության բյուջեի կազմումն առանց զարգացման պլանի հետ համահունչության ապահովման,
- պատերազմից հետո ձևավորված յուրահատուկ տնտեսական պայմանները՝ կապված լայնածավալ շինարարության իրականացման անհրաժեշտության հետ,
- կառուցվածքային որոշ բարեփոխումներ, մասնավորապես՝ մասնավորեցումը,
- փոխարժեքի կայունացման քաղաքականությունը դիտարկվող ժամանակաշրջանում,
- կառավարության՝ հասարակության պոպուլիստական նկրտումներին արձագանքելու պատրաստակամությունը,
- կարգավորող որոշ կազմակերպությունների ոչ համարժեք գործունեությունը:

2. Կառավարությունն արձանագրել է հարաբերական հաջողություններ երկրորդ և չորրորդ հնգամյա զարգացման պլանների կատարողականի գծով՝ սեփական ծախսումների ֆինանսավորման համար անհրաժեշտ ռեսուրսներն ապահովելով հարկային եկամուտների կարգավիճակի բարելավման միջոցով:

3. Եթե կառավարության ծախսումներն աճեին այնպես, որ տնտեսության մասնավոր հատվածի ակտիվացման շնորհիվ էապես ավելանային ներդրումային ծախսումները, ապա կարելի էր սպասել, որ կառավարության չափը կփոքրանա՝ ի հետևանք կառավարության վերջնական սպառողական ծախսումների հարաբերական նվազման: Սակայն Իրանում նման զարգացում տեղի չի ունեցել:

4. Երկարաժամկետ առումով, զարգացման չորս պլանների կատարողականի կտրվածքով, կառավարության հանրային ռեսուրսների ձևավորումն ու օգտագործումը և նախանշված նպատակները համահունչ են եղել միմյանց հետ: Այդուհանդերձ, պլանների իրագործման հետևողականության աստիճանը միշտ նույնը չի եղել, ինչը դժվարացրել է կայունացման պլանների նպատակների իրականացումը դիտարկվող տարբեր ժամանակահատվածներում:

5. Կարելի է արձանագրել, որ ուսումնասիրված մակրոցուցանիշների և փոփոխականների շարքում կայունացման քաղաքականության իրականացման շնորհիվ հարաբերական ձեռքբերումներ առկա են առավելապես ինֆլյացիայի տեմպերի առումով: Եթե քաղաքականությունը վարվեր առավել հետևողականորեն, ապա կարելի է պնդել, որ այս ձեռքբերումը կլիներ շատ ավելի էական:

6. Չնայած բարեփոխումների քաղաքականության նպատակներից մեկը պետական բյուջեի պակասորդի աստիճանական հաղթահարումն է, սակայն ուսումնասիրված ժամանակաշրջանում սույն խնդիրը որպես նպատակ առաջ չի քաշվել:

կայունացմանը, սույն խնդիրն այդ ժամանակաշրջանում առաջ չի քաշվել որպես նպատակ: Այդուհանդերձ, երկարաժամկետ հատվածում կայունացման քաղաքականության վրա հիմնված ընթացիկ հաշվի հաշվեկշիռը հարաբերականորեն բարելավվել է: Այսպիսով, ինչպես արձանագրվել էր հետազոտության տեսական հարցադրումների հատվածում, զարգացող երկրներում բարեփոխումների քաղաքականության իրականացման էֆեկտն առավել շոշափելի է ինֆլյացիայի առումով, իսկ դրա ազդեցությունը տնտեսական աճի վրա բավականաչափ հստակ չէ:

Ատենախոսության երրորդ գլխի վերջնամասում 1989-2009 թթ. երկարաժամկետ հատվածի համար հաշվարկվել է մակրոտնտեսական փոփոխականների և կառավարության ֆինանսական ցուցանիշների փոխառնչության կողմնորոշիչ համաթիվը, միջնաժամկետ և երկարաժամկետ զարգացման տարբեր պլանների կտրվածքով առանձին-առանձին, պարզորոշվել են կառավարության վերջնական սպառողական ծախսումների (GC), կառավարության ներդրումների (GI), կառավարության համապատասխան ծախսումների՝ մակրոտնտեսական փոփոխականների հետ ունեցած թղթակցային կապերը և, վերջապես, քառամյա պարբերաշրջաններով դուրս են բերվել, համադրվել մակրոփոխականների և ներդրումների վեկտորների կողմնորոշիչ համաթվերը: Այս վերլուծությունը բացահայտում է, որ միևնույն հետագիծն ունեն միայն երկու՝ ՀՆԱ-ում համախառն ներդրումների դինամիկայի և տնտեսական աճի վեկտորները, իսկ հանրային հատվածում ներդրումները հիմք չեն հանդիսացել տնտեսական աճի ապահովման համար:

Ատենախոսության **«Եզրակացություններ»** բաժնում հեղինակն ընդհանրացրել և ամփոփել է մի շարք գիտական արդյունքներ, որոնք ձեռք են բերվել զարգացող երկրներում իրականացվող կայունացման քաղաքականության բովանդակության և տեսական հիմքերի, դրանցում առկա փորձի վերլուծության, Իրանի տնտեսական համակարգի համար իրատեսական վարկածների առաջ քաշման և հիմնավորման միջոցով: Եթե զարգացման պլանների կենսագործմամբ հաստատուն քայլեր են կատարվել դրանցով նախատեսված նպատակների՝ զենքի կայունացման, տնտեսական աճի, վճարային հաշվեկշռի հաշվեկշռման, ձեռք բերման ուղղությամբ, ապա կարելի է արձանագրել, որ կայունացման ծրագիրը հաջողել է: Արժույթի Միջազգային Հիմնադրամի կողմից այս ոլորտին առնչվող տեսական հիմնավորումներով, կայունացման սխեմաներով և զարգացման կաղապարներով հիմնավորվում է, որ կայունացման նպատակների իրականացման առավել կարևոր խնդիրներն են՝ տնտեսության մեջ կառավարության միջամտության նվազեցումը և բյուջեի դեֆիցիտի կրճատումը՝ պետական ծախսերի, սուբսիդիաների կրճատման և հարկերի ավելացման եղանակներով: Ձեռք բերված առավել էական արդյունքները ձևակերպվել են հետևյալ դրույթներով.

1. ԻԻՀ կառավարության զարգացման պլանների ֆինանսական կատարողականի ձախողման առավել էական պատճառներն են՝

գործիք՝ սույն հետազոտության վարկածների իսկությունը ճշտելու և փոփոխությունների վեկտորը դուրս բերելու նպատակով:

Աշխատանքում օգտագործվել են ԻԻՀ օրենսդրական դաշտում առկա նյութերը, ազգային և միջազգային կազմակերպությունների հրապարակումները և վիճակագրական տվյալները, մասնավորապես՝ ԻԻՀ տարեկան բյուջեների մասին օրենքները, միջնաժամկետ զարգացման պլանի մասին օրենքը, ճյուղային և միջճյուղային զարգացման պլանների մասին փաստաթղթերը, Կենտրոնական Բանկի տնտեսական զեկույցները, միջնաժամկետ զարգացման պլանների կատարողականի հաշվետվությունները և վիճակագրական տարեգրքերը, Կառավարության ֆինանսական վիճակագրության տարեգրքերը, ԱՄՆ-ի տարեկան հաշվետվությունները, ինչպես նաև հեղինակի սեփական գնահատումները:

Հետազոտության հիմնական արդյունքներն ու գիտական նորույթը:

Ատենախոսության գիտական արդյունքներն ունեն տեսական ու գործնական նշանակություն, պարունակում են գիտական նորույթ և հանգում են հետևյալին.

1. Չարգացող երկրներում, ի տարբերություն զարգացած երկրների մոդելի, պետական և մասնավոր ներդրումների փոփոխությունների վեկտորներն ունեն միևնույն ուղղությունը: Հետևաբար, հանրային հատվածում ներդրումները խթանում և համալրում են մասնավոր հատվածի ներդրումները: Այդպիսով, կառավարության ծախսումների շոշափելի կրճատումը կհանգեցնի նաև մասնավոր հատվածի ներդրումների կրճատմանը:
2. Երկրների փորձը ցույց է տալիս, որ կառավարության եկամուտներն ավելացնելու և ծախսումները ֆինանսավորելու համար գոյություն չունի քիչ թե շատ որևէ այլ հուսալի լծակ, քան հարկերը: Սակայն անհրաժեշտ է նկատի ունենալ, որ բյուջեի պակասուրդի կրճատումը ոչ արտադրողական ծախսումների կրճատման և հարկերի բարձրացման եղանակներով կունենա տարբեր հետևանքներ. հարկերի բարձրացումը անցանկալի ազդեցություն կունենա աշխատանքային մոտիվացիայի, խնայողությունների և ներդրումների վրա:
3. Ուսումնասիրությունները վկայում են, որ կառավարության փոքր տնտեսական դերով երկրները, սովորաբար նվազ հաջողություններ են արձագանքում մակրոտնտեսական համամասնությունները բարելավելու հարցում: Օրինակ՝ 2001-2010 թթ. ընթացքում Բանգլադեշն ունեցել է պետական ծախսումների և ՀՆԱ-ի հարաբերակցության զգալիորեն ավելի ցածր ցուցանիշ, քան Հարավային Կորեան, ուստիս՝ ավելի փոքր տնտեսական աճ:
4. Որևէ երկրում կառավարության «չափերի» կրճատմամբ ձեռք բերված մակրոտնտեսական ցուցանիշների բարելավումը չի կարող ընդունելի համարվել բոլոր երկրների համար: Օրինակ, չնայած դիտարկվող ժամանակահատվածում Մեքսիկայում կառավարության չափն էապես աճեց,

- սակայն գնաճի տեմպերն ունեցավ նվազողական միտում, և այդ երկիրը դարձավ գները վերահսկելու և գնաճը զսպելու հաջողված օրինակ:
5. Տնտեսության մեջ կառավարության օպտիմալ չափի գնահատման համար որոշիչ գործոններ կարող են դիտարկվել տարբեր տնտեսական պայմաններ կամ ցուցիչներ, ինչպես օրինակ՝ տնտեսական անկման կամ վերելքի ժամանակաշրջանները, մասնավոր հատվածի հակվածությունը՝ փոխարինվելու հանրայինով, հասարակության մեջ առկա ներուժային կարողությունները:
  6. Բյուջեի պակասուրդի կրճատման նպատակով առավել կարևոր ցուցում է պետության տնտեսական դերակատարության կրճատումը: Այդուհանդերձ, ՀՆԱ-ի համեմատ պետական եկամուտների առաջանցիկ աճը, ինչը համարվում է բյուջեի պակասուրդի կրճատման արդյունավետ ուղի, կարող է հանգեցնել պետության ծավալի ուռճացման: Բացառություն է, իհարկե, այն դեպքը, երբ աճած եկամուտներն ամբողջությամբ կծախսվեն տրանսֆերտային վճարումների իրականացման համար, ինչն իրատեսական չէ: Հետևաբար, երբ կայունացման պլանների կամ պետական եկամուտների աճի վերաբերյալ ինչ-ինչ առաջարկություններ են կատարվում, անհրաժեշտ է վերապահում կատարել առ այն, որ պետության համախառն ծախսումները կարող են ֆինանսավորվել այն պայմանով, որ կանխվի բյուջեի պակասուրդի հետագա խորացումը:
  7. Ի տարբերություն կայունացման ծրագրերին վերաբերող շատ ուսումնասիրությունների, ինչպես նաև միջազգային հաստատությունների կողմից առաջարկված մակրո փոփոխականների վրա հիմնված քաղաքականությունն իրականացնելու փոխարեն, սույն ատենախոսությունը նվիրված է զարգացող երկրներում՝ հատկապես Իրանում, այդ քաղաքականության պատշաճ չափաքանակի կիրառմանը: Այս կապակցությամբ ֆինանսական քաղաքականությունն ու կառավարության ֆինանսա-բյուջետային ցուցանիշների ուղղվածությունն ուսումնասիրվել են կայունացման քաղաքականության կտրվածքով՝ կառուցվածքային փոփոխությունների ցուցանիշի տեսքով: Այս մեթոդով մի շարք հետազոտություններ են կատարվել այլ բնագավառներում, այդ թվում՝ համաշխարհային արդյունաբերության ոլորտում, սակայն այն դեռևս չի կիրառվել կայունացման քաղաքականությանը վերաբերող ոլորտում:
  8. Սույն հետազոտության մեջ կիրառված մեթոդը՝ թվային հաշվարկների հետ միասին, հնարավորություն է տվել միմյանց հետ համեմատելու պետական ֆինանսական գործիքների ուղղվածության չափն ու փոփոխականները՝ տարբեր երկրների միջնաժամկետ զարգացման պլաններում: Սա ավելի ճշգրիտ կարող է լինել քան կառավարության բյուջեի և ֆինանսական ցուցանիշների միավածության սխեմատիկ քննությունը և ցույց է տալիս փոքր մասշտաբով ցուցանիշների միջև տարբերությունը՝ Իրանում իրականացված յուրաքանչյուր ծրագրի համար:

միջին շեղումը, թե՛ բարձր դիսպերսիան հանդես են գալիս որպես գների ընդհանուր մակարդակի կայունության բացարձակ գործոններ:

Վերոնշյալ նկատառումների հաշվառմամբ էլ գնահատվել է զարգացման պլանների կատարողականի կայունությունը, առաջին պլանի դեպքում տնտեսական աճի տեմպերի բարձր միջին շեղումը, իսկ երրորդ պլանի համար հաշվարկված ցածր տատանողականությունը ցուցում են, որ երրորդ պլանն ապահովել է առավել բարձր տնտեսական կայունություն:

Սակայն ինֆլյացիայի տեմպերի առնչությամբ իրավիճակն այլ է, քանի որ միևնույն ուղղությամբ միջին և ստանդարտ շեղումները վկայում են գների ընդհանուր մակարդակի մեծ անկայունության մասին: Հետևաբար, շեղման գործակիցը հաշվարկելիս միջին և ստանդարտ շեղումների արտադրյալը փոխարինվում է ստանդարտ շեղման ավելի ցածր ցուցանիշով, ինչը գների ընդհանուր մակարդակի ավելի մեծ կայունության վկայություն է: Այս նկատառումների հիման վրա կատարված համապատասխան ցուցանիշների համակցության (ինֆլյացիայի միջին տեմպերը՝ 14,16 տոկոս, միջին շեղումը՝ 1.99 և փոխարինման շեղման գործակիցը՝ 28,14) գնահատմամբ կարելի է եզրակացնել, որ երրորդ պլանն աչքի է ընկնում առավել մեծ կայունությամբ: Երկրորդ զարգացման պլանը դրսևորում է ավելի ցածր կայունություն, քանի որ ինֆլյացիայի միջին տեմպերն առավել բարձր է, գների ընդհանուր մակարդակի տատանողականությունը նույնպես ռեկոմենդաբարձր է:

Երկրորդ պլանում բյուջեի հաշվեկշռի և ՀՆԱ-ի հարաբերակցությունն ունի ամենաբարձր միջին արժեքը, մինչդեռ չորրորդ պլանում այն դրսևորում է ամենացածր դիսպերսիան: Ամբողջության մեջ երկրորդ պլանի համար հաշվարկված կայունության համաթիվն արտացոլում է ավելի լավ իրավիճակ՝ այլ պլանների համեմատ:

Չորրորդ պլանում էլ ի տարբերություն երկրորդի, առավել բարձր միջին արժեք ունի ընթացիկ հաշվի հաշվեկշռի և ՀՆԱ-ի հարաբերակցությունը, իսկ հաշվեկշռի տատանողականությունն ավելի փոքր է, քան մնացած միջնա-ժամկետ պլաններում: Հետևաբար, չորրորդ պլանում, համեմատած մնացած միջնաժամկետ պլանների հետ, այս հարաբերակցությունը հարիր է բնորոշել կայունության կարգավիճակով:

Ամբողջությամբ վերցրած, 20 տարվա երկարաժամկետ շրջանում դիտարկված մակրոտնտեսական համաթվերի և փոփոխականների կտրվածքով, կարելի է եզրակացնել, որ բարեփոխումների քաղաքականությանն ի համապատասխան տնտեսական աճի նպատակներն ու սպասումները չեն իրականացվել: Ինֆլյացիայի տեմպերի կապակցությամբ կարելի է նշել, որ ձեռք է բերվել հարաբերական հաջողություն՝ վերոնշյալ քաղաքականության կենսագործման միջոցով: Թեև քաղաքականության կենսագործման ընթացքում արդեն իսկ կարելի էր կանխատեսել, որ ձեռք կբերվի այդպիսի էական հաջողություն: Չնայած բարեփոխումների քաղաքականության իրականացման նպատակներից էր պետական բյուջեի դեֆիցիտի կրճատումը կամ վերացումը, ինչը կանխում է նաև իրացվելիության աճը, նպաստելով գների

ՀՆԱ հարաբերակցության, համաթիվն ունի նվազողական միտում յուրաքանչյուր միջնաժամկետ պլանի, միջպլանային ժամկետների և նույնիսկ՝ երկարաժամկետ հատվածի համար:

Ատենախոսության այս հատվածում կայունացման պլանների իրականացումը վերլուծելու նպատակով ուսումնասիրվել է նաև մեկ այլ մակրոտնտեսական համաթիվ՝ ընթացիկ հաշվի հաշվեկշռի և ՀՆԱ-ի հարաբերակցությունը: Ընթացիկ հաշվի հաշվեկշռի բացարձակ արժեքի փոխարեն սույն համաձայնության ընտրության պատճառով նույնն է, ինչ որ բյուջեի հաշվեկշռի և ՀՆԱ-ի հարաբերակցության դեպքում: Այլ կերպ ասած, քանի որ ուսումնասիրությունն ընդգրկում է երկարաժամկետ հատված, նշված համաթիվը մեծ կարևորություն է ձեռք բերում երկրի արտաքին տնտեսական ներուժը գնահատելու հարցում: Ուստի ընթացիկ հաշվի հաշվեկշռը դիտարկվել է ՀՄԱ-ի մակրոմակարդակի հետ փոխառնչության համատեքստում՝ ըստ ԱՄՀ-ի առաջարկած սխեմայի, համապատասխան տարիների կտրվածքով: Թեև հաշվարկված կողմնորոշիչ համաթիվը ցուցում է, որ արտաքին տնտեսական գործունեության ոլորտում կայունացման պլանները հաջողություն չեն ունեցել յուրաքանչյուր միջնաժամկետ պլանի շրջանակում, երկարաժամկետ և նույնիսկ միջպլանային կտրվածքով, սակայն ընթացիկ հաշվի հաշվեկշռի և ՀՆԱ-ի հարաբերակցության միտումը համապատասխանում է կայունացման քաղաքականության խնդիրներին: Ընդհանուր առմամբ, կարելի է եզրակացնել, որ 20-ամյա ժամկետում արձանագրված որոշ ձեռքբերումները չեն բխում ապրանքների ներմուծման և արտահանման համակցության բարելավման խնդրից, այլ միմիայն միտված են Իրանի տնտեսության արտաքին գործակցության գործարար նպատակների իրացմանը:

Միջնաժամկետ և երկարաժամկետ պլանների մակրոտնտեսական կայունացման մակարդակը վերլուծելու համար, ի հավելումն տնտեսական աճի միջին տեմպերի, որն անշուշտ կարող է դիտարկվել որպես կայունացման նպատակների իրացման աստիճանի չափանիշ, անհրաժեշտ է դիտարկել նաև յուրաքանչյուր մակրոտնտեսական փոփոխականի դիսպերսիայի մակարդակը և տատանողականությունը՝ որպես դրանց կայունության մակարդակը պայմանավորող գործոններ: Ուստի, ամեն մի մակրոտնտեսական փոփոխականի համար հաշվարկվել է երկու պարամետր՝ միջին շեղումը և ստանդարտ շեղումը: Քանի որ նշված պարամետրերից յուրաքանչյուրը ցույց է տալիս փոփոխականի կայունության տարբեր՝ դրական և բացասական միառումներ, ուստի դրանց վերլուծությունից անհրաժեշտ արդյունքներ ստանալու նպատակով հաշվարկվել և դիտարկվել է շեղման (վարիացիայի) գործակիցը: Շեղման գործակիցը ստանդարտ շեղման և միջին շեղման հարաբերակցությունն է, որը որքան ավելի փոքր լինի, այնքան կվկայի փոփոխականի հարաբերական կայունության մասին: Միայն ինֆլյացիայի դեպքում է, որ օգտագործվում է միջին շեղման և շեղման գործակցի արտադրյալը, որովհետև ինֆլյացիայի բարձր տեմպերի պայմաններում թե՛

9. Սույն հետազոտության մեջ միջին և ստանդարտ շեղման համատեղումը՝ որպես վարիացիայի գործակից, օգտագործվել է կայունացման ծրագրերում մակրոտնտեսական փոփոխականների կայունությունն ստուգելու համար: Այդ գործակիցը ցույց է տալիս, որ բացի միջնաժամկետ պլանների տարիներին ունեցած իրենց բարձր ցուցանիշներից, մակրո փոփոխականները տարբեր ծրագրերում առավել կայուն են՝ եթե նրանք պակաս ցրված են:

Հետազոտության գործնական նշանակությունը: Ատենախոսության մեջ ստացվել են գործնական նշանակություն ունեցող մի շարք արդյունքներ, ինչպիսիք են՝ զարգացող երկրներում, Իրանի օրինակով, կառավարության ֆինանսական կատարողականի և բյուջեի կառուցվածքի գնահատումը՝ կայունացման քաղաքականության արտացոլումը պետական բյուջեում և պետական ծախսերի կառուցվածքում, մակրոտնտեսական կայունացման քաղաքականության նպատակների ներառման հիմնավորումը, մակրոտնտեսական ցուցանիշների վրա բյուջեի կատարողականի և կառավարության հարկաբյուջետային քաղաքականության ազդեցության գնահատումը:

Հետազոտության արդյունքները կարող են օգտագործվել պետության պլանային և մշտադիտարկող մարմինների կողմից՝ պլանների ուղենիշները հստակեցնելու և դրանց կատարողականը գնահատելու նպատակներով: Ստացված արդյունքները թույլ կտան առավել համակողմանի հետազոտություններ իրականացնել կարճաժամկետ և միջնաժամկետ տնտեսական պլանների կազմման մեթոդների վերաբերյալ, այն հաշվով, որ դրանք համահունչ լինեն կայունացման պլանների նպատակներին և ծառայեն կառավարության օպտիմալ չափերի ձևավորման խնդրի իրատեսական լուծմանը:

Հետազոտության արդյունքների փորձարկումը և հրապարակումները: Ատենախոսությունը քննարկվել է ԵՊՀ տնտեսագիտության ֆակուլտետի տնտեսագիտության տեսության ամբիոնում, Իրանի Իսլամական Հանրապետության Մազանդարանի համալսարանի տնտեսագիտության ֆակուլտետում:

Ատենախոսության հիմնական արդյունքներն արտացոլված են հեղինակի կողմից հրապարակված չորս գիտական հոդվածներում:

Ատենախոսության կառուցվածքը և ծավալը: Ատենախոսությունը բաղկացած է նախաբանից, երեք գլուխներից, եզրակացությունների բաժնից, օգտագործված գրականության ցանկից, ներառում է 10 աղյուսակ, ինչպես նաև 2 հավելված: Ատենախոսության ծավալը՝ առանց հավելվածների, կազմում է 121 էջ:

ԱՏԵՆԱԽՈՍՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

Ատենախոսության **նախաքանում** հիմնավորված է թեմայի արդիականությունը, ներկայացված են հետազոտության նպատակը, խնդիրները, հիմնական վարկածները, առարկան և օբյեկտը, մեթոդաբանությունը, ինչպես նաև աշխատանքի հիմնական արդյունքներն ու գիտական նորությունը:

Ատենախոսության առաջին՝ **«Հետազոտության տեսական հիմքերը և իրականացված ուսումնասիրությունների հետահայաց վերլուծությունը»** գլուխը նվիրված է կայունացման քաղաքականության տեսական հիմքերի, զարգացող երկրների սոցիալ-տնտեսական զարգացման առանձնահատկությունների և կայունացման քաղաքականության ուսումնասիրությանը, ինչպես նաև՝ հիմնախնդրի շուրջ իրականացված հիմնարար հետազոտությունների վերլուծությանը:

Չարգացող երկրների կայունացման քաղաքականության տեսական հիմնադրույթներով կարևորվում է ինչպես պահանջարկին, այնպես էլ՝ առաջարկին միտված կայունացման ծրագրերի իրականացման անհրաժեշտությունը: Պահանջարկին միտված ծրագրերի հիմքում դրված է հարկաբյուջետային և դրամավարկային փոխհամաձայնեցված քաղաքականությունը, ինչպես նաև՝ փոխարժեքի համապատասխան կարգավորումը: Առաջարկին միտված ծրագրերը սովորաբար ներառում են երկու փոխկապակցված ուղղություն՝ 1) բարձրացնել տնտեսական արդյունավետությունը առկա արտադրական հնարավորությունների սահմաններում և 2) ընդլայնել հասարակության արտադրական հնարավորությունները: Մակրոտնտեսական կայունացման ծրագրերն այսպես թե այնպես ենթադրում են կառավարության միջամտությունը հասարակության տնտեսական կյանքին, ինչը կարող է մեկնաբանվել ինչպես պատմական կտրվածքով, այնպես էլ՝ տարբեր տնտեսագիտական դպրոցների տեսական մոտեցումների հայեցակետից: Ամբողջությամբ վերցրած, թե՛ պատմական զարգացման, թե՛ տեսական մտքի էվոյուցիան ակնհայտորեն հանգեցրել են միևնույն՝ տնտեսությանը կառավարության միջամտության անհրաժեշտության, հիմնարար գաղափարին:

Կառավարության միջամտության անհրաժեշտության վերաբերյալ մեկնարկային և ժամանակակից տեսություններն իրենց մոտեցումներով գնալով մերձեցել են, բայց այդուհանդերձ, դրանք դեռևս որոշ չափով տարբերվում են միմյանցից: Այդ տարբերությունները հիմնականում կապված են ժամանակային և ազգային առանձնահատկությունների հետ և պտտվում են հետևյալ հարցերի շուրջ, որն է կառավարության՝ տնտեսական կյանքին միջամտության արդյունավետ չափը՝ երկրի տնտեսական զարգացման մակարդակի բարձրացման հայեցակետից և որո՞նք են դրա ձևերն ու եղանակները:

Ավանդաբար տնտեսությանը կառավարության միջամտությունը հիմնավորվել է մի շարք կարևոր խնդիրների լուծման անհրաժեշտությամբ՝ հանրային բարիքներ, կողմնակի բացասական և դրական էֆեկտներ, շուկաներում մրցակցային անհավասար պայմաններ, տնտեսական պարբերաշրջաններ, ճգնաժամեր և այլն: Հետևաբար, կառավարության միջամտությունը և

Ամփոփելով երկրորդ վարկածի հավաստիության ստուգումը, կարելի է արձանագրել, որ երկրի երկրորդ և չորրորդ զարգացման միջնաժամկետ պլաններում կառավարության՝ հանրային կարիքների գծով բյուջեի փոփոխականների և համամասնությունների համար սահմանված նպատակներն առավելապես կյանքի են կոչվել փոխառու միջոցների ծավալների ավելացման հաշվին: Մինչդեռ, առաջին և երրորդ պլաններն ապահովել են համեմատաբար բարենպաստ պայմաններ վերոնշյալ նպատակների իրացման համար: Երկարաժամկետ հատվածի տեսանկյունից, ամփոփելով չորս պլանների կենսագործման արդյունքները, կարելի է հավաստել, որ նպատակներն ու կատարողականները միմյանց հետ կոորդինացված են եղել, սակայն փոխկապվածության ոչ միատեսակ աստիճանով, ինչը տարբեր ժամանակահատվածներում տարբեր բնույթի բարդույթներ է առաջացրել կայունացման պլաններով սահմանված նպատակների ձեռքբերման գծով:

Երրորդ վարկածով ենթադրվում է, որ մակրոտնտեսական փոփոխականների գծով կայունացման նպատակների ոչ բավարար իրականացումը պայմանավորված է նախատեսված կայունացման պլանների հետ կառավարության բյուջեի համամասնությունների և կատարողականի անհամատեղելիությամբ: Այս վարկածի ստուգման նպատակով մախ և առաջ վերլուծվել է մակրոտնտեսական փոփոխականների դինամիկան, որոնք դիտարկվում են որպես ԱՄՀ-ի կողմից առաջարկվող պլանների իրականացման գլխավոր նպատակներ: Առաջին, երկրորդ և չորրորդ զարգացման պլաններում տնտեսական աճի կողմնորոշիչ համաթիվն ունեցել է բացասական արժեքներ, ինչը ցուցում է, որ նշված պլաններից յուրաքանչյուրի համար էլ ամբողջությամբ վերցրած գրանցվել է նվազողական տնտեսական աճի միտում: Այս համաթվի արժեքները նաև մատնանշում են տնտեսական աճի համեմատաբար վատթար ցուցիչ առաջին միջնաժամկետ պլանի գծով՝ համեմատած երկրորդ և չորրորդ պլանների հետ: Սակայն երրորդ զարգացման պլանով տնտեսական աճն արձանագրում է հավելաճի վերընթաց միտում: Միջպլանային և երկարաժամկետ հատվածի համար հաշվարկված տնտեսական աճի համաթվերը նմանապես մատնանշում են նվազողական տնտեսական աճ դիտարկվող ժամանակաշրջանի համար:

Կայունացման քաղաքականության առավել կարևոր նպատակներից մեկը կիզակետում է «գնաճի տեմպեր» մակրոտնտեսական փոփոխականը: Գնաճի տեմպերի կողմնորոշիչ համաթիվը ցույց է տալիս, որ բացառությամբ երկրորդ միջնաժամկետ պլանի, մնացած միջնաժամկետ պլաններն ինքնին բավականաչափ հաջողված չեն եղել գնաճի տեմպերի նվազման խնդրում: Այնուամենայնիվ, միջպլանային և երկարաժամկետ պլանավորման տեսանկյունից, գների ընդհանուր մակարդակի կայունացումը և գնաճի վերահսկողությունը հիմնականում հաջողվել է, թեև առանձին պլանների ներսում հաջողված լինելու հանգամանքը, սահմանված նպատակների հետ համեմատելիս, այդքան էլ ակնհայտ չէ: Այս կողմնորոշիչ համաթվի շարժը ցուցում է, որ բացառությամբ առաջին միջնաժամկետ զարգացման պլանում բյուջե /

համաթվին, ապա այն իր հերթին նույնպես հստակ փաստում է վերն ստացված արդյունքների հավաստիությունը: Այս համամասնության կատարողականը նույնպես համապատասխանում է երկրորդ և չորրորդ զարգացման պլանների նպատակներին, սակայն առաջին և երրորդ պլաններում այն հակադիր է նախանշված նպատակներին: Նշված համամասնության միջպլանային և երկարաժամկետ հատվածի կողմնորոշիչ համաթվերը, որոնք համապատասխանաբար կազմել են 0,49 և 0,40, վկայում են, որ թեև այս համամասնության կատարողականը կորոշինացված է նախանշված նպատակների հետ, 20-ամյա ժամկետի համար փոխկապվածությունը թույլ է:

Սույն վարկածի շրջանակներում ուսումնասիրվող երրորդ համամասնությունը հարկային եկամուտների և կառավարության ընթացիկ և կապիտալային համախառն ծախսումների (հանրային կարիքների նպատակով) հարաբերակցությունն է: Չարգացման բոլոր պլաններում էլ միշտ փորձ է արվել կառավարության՝ հանրային կարիքների գծով ծախսումներն ավելի մեծ համամասնությամբ ֆինանսավորել հարկային եկամուտների հաշվին՝ նվազեցնելով դրանց կախումը վառելիքաէներգետիկ ռեսուրսներից ստացվող հասույթից: Այդուհանդերձ, հաշվարկված կողմնորոշիչ համաթիվը փաստում է, որ այս համամասնությունն ուղղակիորեն չի բխել հարկային նպատակների և գործող միջանժամկետ պլանների իրականացումից. վերը նշված երկու համամասնություններն էլ, որոշ տարբերությամբ կանդերձ, հավաստում են, որ միջպլանային հետազոտության պարագայում սույն համամասնության կատարողականը կորոշինացված չէ նախանշված նպատակների հետ:

Սույն վարկածի շրջանակներում ի հավելումս վերոնշյալ համամասնությունների, որոնցով խնդիր էր դրված գնահատել հարկազանձման (որպես կառավարության ծախսումների առավել կայուն աղբյուրի) նպատակների իրացման աստիճանը, նաև ուսումնասիրվում է կառավարության ծախսումների համակցման գործող պրակտիկան, ինչը պետք է իր հիմքում ունենա նախանշված նպատակները: Կայունացման քաղաքականությունն անշուշտ թիրախավորում է կառավարության հանրային ծախսումների մեջ պետական ներդրումների կամ կապիտալային ծախսումների մասնաբաժնի մեծացումը, սակայն սույն խնդիրն առավել արդյունավետ կլուծվի, եթե նախանշված նպատակներն ամբողջությամբ կամ գերակշռաբար իրականանան: Նշված համամասնությունների կողմնորոշիչ համաթիվը առաջին և երրորդ զարգացման պլանների համար կազմել է համապատասխանաբար 0,71 և 0,39, ինչը խոսում է նախանշված նպատակների համեմատաբար իրացման մասին: Սակայն երկրորդ և չորրորդ պլանների համար հաշվարկված -0,74 և -0,14 արժեքները վկայում են, որ այդ պլանների կատարողականն ամբողջությամբ չի համապատասխանում դրված նպատակներին: Երկարաժամկետ հատվածի համար հաշվարկված համաթիվը նմանապես կառավարության ընթացիկ և կապիտալային ծախսումների համակցման գծով սահմանված նպատակներին հասնելը գնահատվում է ոչ բավականաչափ ակնհայտ:

մասնակցությունը տնտեսական կյանքում, դրա ձևերն ու ինտենսիվությունը տարբեր կլինեն՝ կախված ժամանակից ու տեղից: Կառավարությունը պետք է ծախսումներ կատարի իր գործառույթներն ու նպատակներն իրացնելու համար, նա պետք է նաև եկամուտ վաստակի՝ այդ ծախսումները ֆինանսավորելու համար, այսինքն՝ ֆինանսական լծակներով ապահովի տնտեսության մասնավոր և հանրային հատվածների կարիքների համամասնական բավարարումը:

Ժամանակակից մոտեցումների համաձայն՝ կառավարության ծախսումների բնույթն ու կառուցվածքը կհանգեցնեն տարբեր տնտեսական էֆեկտների: Հետևաբար, պետական ծախսերի ուղղությունների համապատասխան համակցության ընտրությունն առանձնահատուկ կարևորություն է ձեռք բերում՝ որպես ցանկալի տնտեսական նպատակների, այդ թվում՝ մակրոտնտեսական կայունացման ապահովման էական գործոն: Այս առումով պետական ծախսումների կամ կառավարության տնտեսական գործունեության մասշտաբների կրճատումը պետք է փոխհատուցվի մասնավոր հատվածի համապատասխան ակտիվացմամբ և տնտեսական հնարավորությունների ընդլայնմամբ: Հենրի Կլեմենտը (1996) հավաստում է, որ կառավարության կայունացման ծրագրերի խնդիրն է հաղթահարել երկրում ստեղծված մակրոտնտեսական անհավասարակշռությունը ինչպես ներքին, այնպես էլ՝ արտաքին չափումներով: Լոուրենսը և Լայմը (1993) պնդում են, որ կայունացումը տնտեսական հարմարեցման միայն մեկ տարրն է, մյուս տարրերն են՝ ազատականացումը, ապակարգավորումը և մասնավորեցումը:

Ատենախոսության առաջին գլխի երկրորդ հատվածում ուսումնասիրվում են զարգացող երկրներում կայունացման քաղաքականության առանձնահատկություններն ու կուտակված փորձը: Նախ, տնտեսական զարգացումը մեկնաբանվել է տարբեր տեսությունների հայեցակետերից և, այնուհետև, ընդհանուր գծերով ներկայացվել են այն տարբերությունները և ընդհանրությունները, որ գոյություն ունեն զարգացած և զարգացող երկրների միջև: Ժամանակակից զարգացող երկրները զարգացածներից զանազանվում են այնպիսի անցանկալի տնտեսական բնութագրերով, ինչպիսիք են՝ ցածր եկամուտը բնակչության մեկ շնչի հաշվով, եկամտի անհամաչափ - ոչ բնականոն բաշխումը, արտադրողականության ցածր մակարդակը, բնակչության բնական աճի բարձր տեմպերը, գործազրկության բարձր մակարդակը, շուկաների անբավարարությունը, կախվածությունը մոնոմթերքի կամ հումքի արտահանումից: Չարգացած երկրները նաև միմյանցից են տարբերվում, հաճախ՝ շոշափելիորեն: Նրանցից ոմանք հասել են զարգացման բավականաչափ բարձր մակարդակի, մինչդեռ մյուսներում միանգամայն այլ պայմաններ են, քանի որ շարունակում են հիմնվել բնական, հանքահումքային ռեսուրսների շահագործման վրա: Եվ սա չնայած այն բանին, որ 1990-ականներից ի վեր կառավարությունների մեծ մասը համընդհանուր համաձայնություն է եկել՝ շրջակա միջավայրի պահպանման և ապահովելու համար հավասար հնարավորություններ ապահովելու նպատակով:

տակով սահմանափակել բնական և հանքահումքային ռեսուրսների անխնայ օգտագործումը:

Ատենախոսության առաջին գլխում տեղ է հատկացված նաև որոշ զարգացող երկրներում կայունացման քաղաքականության իրականացման շնորհիվ ստացված արդյունքների մեկնաբանությանը: 1980-ականների սկզբներից հարմարվողական կայունացման քաղաքականություն կիրառող զարգացող երկրների թիվն սկսեց աճել երկրագնդի տարբեր տարածաշրջաններում: 1993 թ.-ից ի վեր շուրջ 40 ցածր եկամտով զարգացող երկրներ արդեն որդեգրել են այդպիսի քաղաքականություն: Դրանց շարքում են՝ Լատինական Ամերիկայում՝ Բրազիլիան, Արգենտինան, Չիլին և Մեքսիկան, Աֆրիկայում՝ Եգիպտոսը, Գանան, Թունիսը, Մարոկկոն և Նիգերիան, Ասիայում՝ Ինդոնեզիան, Մալայզիան, Թայլանդը, Հարավային Կորեան, Բանգլադեշը, Հորդանանը և Իրանը, Եվրոպայում՝ Թուրքիան և Լեհաստանը: Այս երկրներն ունեն գործողության մեջ դրված կայունացման պլաններ, որոնցում նախանշված նպատակներ են տնտեսական աճի կայուն տեմպերը, ընթացիկ հաշվի հաշվեկշռի պակասորդի կրճատումը կամ վերացումը, և հատկապես՝ գնաճի մեղմումն ու գների կայունացումը: Որոշ երկրներ՝ Թուրքիան, Մարոկկոն և Արգենտինան, դեմ առան գնաճային ճգնաժամի՝ ի հետևանք հարկերի համեմատ կառավարության ծախսումների գերազանցումից և բյուջեի պակասորդից խորացումից ծագած նոր խնդիրների: Նշյալ բնույթի անկայունության կանխման կամ հաղթահարման նկատառումով համընդունելի է հարկերի աճը և ծախսումների կրճատումը՝ որպես կայունացման քաղաքականության որոշակիացված ուղղություններ:

Ատենախոսության մեջ մակրոտնտեսական կայունացման քաղաքականության արդյունավետության գնահատման համար նախ ընտրվել են երեք ցուցանիշներ՝ 1) պետական եկամուտների և ՀՆԱ-ի հարաբերակցությունը, 2) պետական ծախսումների և ՀՆԱ-ի հարաբերակցությունը, 3) պետական ծախսումների և համախառն ներդրումների հարաբերակցությունը, այնուհետև այդ ցուցանիշները վերլուծվել են աշխարհի 17 երկրների համար (տարբեր տարածաշրջաններից) հինգ տարիների՝ 1990 թ., 1995 թ., 2000 թ. և 2010 թ., կտրվածքով:

Կայունացման պլանների էֆեկտը (ձախողում, թե՞ հաջողում) պարզորոշելու նպատակով հնգամյա կտրվածքով վեց ժամանակաշրջանի համար հաշվարկվել և համեմատվել են մի շարք մակրոտնտեսական փոփոխականներ՝ տնտեսական աճը, գնաճը և ընթացիկ հաշվի հաշվեկշռի պակասորդը: Այս վերլուծությունը ցույց է տվել, որ կայունացման քաղաքականություն կիրառող երկրներում այդ քաղաքականության ազդեցությունը գնաճի վրա շատ ավելի ակնհայտ է, քան տնտեսական աճի վրա: Ինչ վերաբերում է ընթացիկ հաշվի հաշվեկշռին, ապա որոշ երկրներ՝ Սինգապուրը, Մալայզիան, Թայլանդը, Հարավային Կորեան, որոնք տնտեսական աճի և զարգացման առանցքում դրել են արտասահմանյան շուկաների գրավման և արտահանման խթանման գերակայությունները, իսկապես որ

դրումների, թե՛ ՀՆԱ-ի մեջ: Ընդհանուր առմամբ 1989-2009 թթ. 20-ամյա երկարաժամկետ հատվածում երկրի տնտեսության մեջ կառավարության չափերն ավելի են մեծացել, ինչը պայմանավորել է կառավարության ոչ բավականաչափ հաջողակ լինելը կայունացման քաղաքականության իրականացման հարցում: Եթե կառավարության ներդրումային ծախսումների ավելացումը, զուգահեռաբար նաև մասնավոր հատվածի համախառն ներդրումների աճը, հանգեցնում են տնտեսության մասնավոր հատվածի աշխուժացման, ապա պետք էր ակնկալել, որ ընդհանուր առմամբ կառավարության չափերը կկրճատվեին, քանի որ նվազում են կառավարության վերջնական սպառողական ծախսումները:

Երկրորդ վարկածով ենթադրվում է, որ ֆինանսական գործիքների և բյուջեի փոփոխականների կատարողականը համադրելի չէ միջնաժամկետ պլաններով նախատեսված նպատակների հետ: Այս խնդիրն ուսումնասիրելիս գնահատվել է տարբեր ժամանակաշրջանների նպատակների և կատարողականների համապատասխանության աստիճանը և դրանց համահունչությունը ԱՄՆ մոդելներին՝ յուրաքանչյուր միջնաժամկետ պլանների կտրվածքով, պլանների միջև, ինչպես նաև՝ երկարաժամկետ հատվածում:

Առաջին վարկածի համաձայն կառավարության ֆինանսական նպատակները, ցուցանիշները և կատարողականը համեմատվում և վերլուծվում էին առանձին պլանային տարիների շարքանակում: Սակայն երկրորդ վարկածի համաձայն սահմանված նպատակների իրականացման աստիճանը գնահատվում է տարբեր պլաններում առկա նպատակների և կատարողականի ցուցանիշների համեմատության միջոցով: Այս դեպքում նույնպես սահմանվել են կողմնորոշիչ ցուցիչներ: Եթե θ -ն 0^0 -ից 180^0 միջակայքում. ավելի մոտիկ է 0 -ին, ապա դա ցույց կտա, որ ֆինանսական ցուցանիշների կատարողականն ավելի մոտ է միջնաժամկետ պլաններով կամ երկարաժամկետ հատվածում նախատեսված նպատակներին: Եթե այն ավելի մոտ է 180^0 -ին, ապա դա կնշանակի, որ կառավարության ֆինանսական քաղաքականության կատարողականը չի հիմնվել նախատեսված նպատակների վրա:

3.3. աղյուսակում բերված հաշվարկների համաձայն՝ կառավարության համախառն եկամտի մեջ հարկային եկամուտների համամասնության կողմնորոշիչ համաթիվը ցուցում է, որ երկրորդ և չորրորդ զարգացման պլաններով հարկերի կատարողականը լիովին համապատասխանում է նախանշված նպատակներին: Մինչդեռ առաջին և երրորդ պլաններով հարկերի կատարողականի շարժընթացը հակադիր է նախանշված նպատակների ուղղվածությանը: Միջպլանային և երկարաժամկետ հատվածի վերլուծությունը պարզորոշում է, որ թեև 20-ամյա ժամկետում հարկերի կատարողականը և նախանշված նպատակները եղել են կոորդինացված. սակայն դրանց փոխկապվածության աստիճանը բավականին թույլ է:

Ինչ վերաբերում է կառավարության ընթացիկ ծախսումների (կողմնորոշիչ հաշվեկշռի) մեջ հարկային եկամուտների համամասնության կողմնորոշիչ

կառավարության ծախսումների այն մասը, որոնց արդյունքում տեղի է ունենում ապրանքների և ծառայությունների սեփականության փոխանցումը պետական հատվածին: Ծախսումների այս մասը հայտնի է որպես «հյուծող» ծախսումներ, և դրանց գլխավոր տարբերությունը կառավարության՝ բյուջեի կատարողականից այն է, որ ներառում է տրամաֆերտային ծախսումները, որոնք ՀՆԱ-ի մեջ չեն հաշվառվում որպես կառավարության ծախսումներ:

Այս առումով ուսումնասիրության ենթակա են հետևյալ համամասնությունները՝ կառավարության վերջնական սպառողական ծախսումների բաժինը ՀՆԱ-ում, կառավարության վերջնական սպառողական ծախսումների և ներդրումների ծավալի և ՀՆԱ-ի հարաբերակցությունը, կառավարության հանրային ծախսումների և ՀՆԱ-ի հարաբերակցությունը և հանրային եկամուտներ/ՀՆԱ հարաբերակցությունը:

Կառավարության բյուջեի և ֆինանսական փոփոխականների վերը նշված համամասնությունների վերլուծության հիման վրա կարելի է հավաստել, որ, ամբողջությամբ վերցրած, կառավարության համապատասխան քաղաքականության թիրախավորումը և հարկային եկամուտների ուղղությամբ կատարված բարեփոխումները շարունակաբար և ճշգրտորեն հիմնվել են կայունացման ծրագրերի վրա՝ բոլոր միջնաժամկետ պլաններում: Այդուհանդերձ, միայն երկրորդ և չորրորդ պլաններով ծրագրավորված քաղաքականությունը և գործողություններն են եղել առավել արդյունաբեր, ապահովելով պատշաճ կատարողական: Չնայած դրան, 20 տարվա երկարաժամկետ կտրվածքով իրականացված հարկային բարեփոխումներն ընդհանուր առմամբ հաջողել են՝ հատկապես գործադիր համակարգի և կարգավորիչ կառույցների բարեփոխման առումով:

Այս պլաններում կառավարության՝ հանրային կարիքների գծով ծախսումների համամասնությունների վերլուծությունը ցուցում է, որ կառավարության վարկային թիրախավորումը պատշաճ չափով ուղղորդված է եղել դեպի կապիտալային վարկերը: Բայց և այնպես, այդպիսի թիրախավորումը պատշաճ կատարողականի հանգեցրել է միայն առաջին և երրորդ հնգամյակներում, իսկ մյուս երկու միջնաժամկետ պլաններում, ինչպես նաև երկարաժամկետ հատվածում կառավարության՝ հանրային կարիքների համար ծախսումների համակցումը չի կատարվել կայունացման քաղաքականության հիման վրա:

Երկրի ՀՆԱ-ում կառավարության համախառն ծախսումների և դրանց առանձին տարրերի վերլուծության արդյունքները վկայում են, որ ինչպես միջնաժամկետ պլանների, այնպես էլ 20-ամյա կտրվածքով իրականացվող կայունացման քաղաքականության շրջանակներում կառավարության վերջնական սպառողական ծախսումների մասնաբաժինը հարաբերականորեն կրճատվում է: Մինչդեռ ներդրումների գծով կառավարության ծախսումների կրճատման քաղաքականություն մախատեսվել է միայն երկրորդ հնգամյա պլանով: Հետևաբար, մնացած պլաններով և 20-ամյա կտրվածքով դիտվում է ներդրումային ոլորտների մասնաբաժնի հավելված թե՛ համախառն ներ-

գալի հաջողություններ են արձանագրել կայունացման քաղաքականության այդ նշանողի նվաճման հարցում: Սակայն այն երկրները, որոնք հատուկ չեն ընտրել այդ թիրախը և մակրոտնտեսական կայունացման քաղաքականության գերակայություն են ընտրել այլ տնտեսական փոփոխականներ, օրինակ՝ գնաճը, վճարային հաշվեկշռի ցուցանիշի որևէ բարելավման չեն հասել:

Առաջին գլխի երրորդ հատվածում վերլուծվում, արժևորվում և մեկնաբանվում են տարբեր հեղինակների կողմից իրականացված հետազոտությունները: Ընդ որում ուշադրության են արժանացել ոչ միայն հատուկ տնտեսական կայունացման քաղաքականությանը, այլև՝ դրան առնչվող հիմնահարցերին (հարկաբյուջետային քաղաքականության, մակրոտնտեսական փոփոխականների վրա ազդող գործիքների վերլուծություն) նվիրված տնտեսագիտական ուսումնասիրությունները:

Ատենախոսության երկրորդ՝ «**Հետազոտության տեղեկատվության հավաքագրումը և մշակումը**» գլխում փորձ է արված տվյալների հավաքագրման, մշակման և շարադրանքի մեթոդները կիրառել կոնկրետ նյութի վերաբերյալ: Փաստորեն այն իրենից ներկայացնում է Իրանի օրինակի ուսումնասիրությունը, առաջ քաշված վարկածների իրավացիության ստուգումը երկրի վիճակագրական և տեղեկատվական այլ տվյալների վերլուծության միջոցով:

Իրանում մակրոտնտեսական հարմարեցման պլանավորումը ներառում է կայունացման պլանները և հանրային հատվածի բարեփոխումները: 1-ին պլանն ընդգրկում էր 1989-1993 թթ., երկրորդը՝ 1995-1999 թթ., երրորդը՝ 2000-2004 թթ., չորրորդը՝ 2005-2009 թթ., և դրանք իրականացվում էին որպես կառավարության միջնաժամկետ պլաններ:

Տեղեկատվության հավաքագրումն իրականացվել է ազգային և միջազգային պաշտոնական վիճակագրական ժողովածուներում, գեկույցներում և այլ փաստաթղթերում առկա տվյալների մշակման եղանակով: Տնտեսական աճը, գնաճը և երկրի վճարային հաշվեկշիռը փաստացիորեն ընտրվել են որպես օբյեկտիվ փոփոխականներ, իսկ կառավարության ֆինանսական և բյուջետային փոփոխականներն ու ցուցանիշները՝ որպես հետազոտության գործիքակազմ: Սույն հետազոտության մեջ ՄԱԿ-ի Ինդուստրիալ զարգացման կազմակերպության (UNIDO) կողմից 1990-ականների սկզբին առաջարկված կառուցվածքային փոփոխությունների համաթիվը դիտարկվում է որպես ամենակարևոր մեթոդաբանական գործիք երկրում կառուցվածքային վերափոխումների ուղղվածությունը որոշելու առումով:

Ատենախոսության մեջ առաջ քաշված վարկածները վերլուծելու նպատակով նախառաջ «փաստ-տեսական-թիրախ» մոտեցմամբ միջնաժամկետ և երկարաժամկետ կտրվածքներով գնահատվել են վերափոխումների գործընթացը և կառավարության բյուջեի կազմավորումը, ինչպես նաև՝ հարկաբյուջետային փոփոխականները: Այնուհետև, հանրային հատվածի համար օգտագործվող փոփոխականների ու ցուցանիշների ուղղվածությունը որոշելու

նպատակով կառուցվածքային փոփոխությունների ցուցիչները հաշվարկվել, իսկ փոփոխությունների գործընթացը վերլուծվել են միջնաժամկետ ծրագրերի կտրվածքով: Բացի այդ, երրորդ վարկածի իսկության մեջ համոզվելու նպատակով առաջարկվել է օգտագործել այնպիսի ընդհանրացված գնահատումներ, ինչպիսիք են՝ մակրոտնտեսական թիրախների նվաճման աստիճանը և բյուջետային պարամետրերի և ֆինանսական քաղաքականության մեջ տեղի ունեցող փոփոխությունների ազդեցությունը մակրոտնտեսական ցուցանիշների վրա:

Մակրոտնտեսական փոխազդեցությունների համաթվի ներմուծումը հնարավորություն է ընձեռում դիտարկվող ժամանակահատվածի համար պարզորոշել փոփոխականների ընթացքի շրջման աստիճանը եռաչափ անկյան տեսքով՝ այն համեմատելով նաև այլ ժամանակահատվածների կամ ոլորտների հետ: Ավելին, այս համաթիվը պարզորոշում է նպատակային վեկտորի նկատմամբ ծրագրերի կատարողականի վեկտորի շեղման աստիճանը: Այդ շեղումը, ինչպես պարզ է դարձել կատարված վերլուծությունից, ցույց է տալիս կայունացման ծրագրերի նպատակների անհասանելիության աստիճանը, ինչը պայմանավորված է երկրի կարճաժամկետ և երկարաժամկետ տնտեսական պլանների նպատակների անհամապատասխանությամբ կամ դրանց թերակատարմամբ:

Կառուցվածքային փոփոխությունների համաթվում կառուցվածքային փոփոխությունների աստիճանը՝ θ -ն, կարող է փոփոխությունների ենթարկվել 0° -ից մինչև 180° միջակայքում. որքան θ -ն ավելի մոտ է 0° -ին, այնքան ֆինանսական ցուցանիշների կատարողականն ավելի է համապատասխանում կարճաժամկետ և երկարաժամկետ ծրագրերով սահմանված նպատակներին:

Այսպիսով, ատենախոսության մեջ առաջ քաշված համաթվերի և ըստ պլանային տվյալների կառավարության ֆինանսական ցուցանիշների՝ երկու վեկտորների ձևով արտահայտված փոխառնչությունը ցույց կտա, թե կայունացման քաղաքականությունը որչափով է արտացոլված տարեկան պլաններում և որչափով հետևողականորեն է կենսագործվում:

Ատենախոսության մեջ կիրառված կարևոր մեթոդաբանական մոտեցում է նաև մակրոտնտեսական փոփոխականների վրա կառավարության ծախսումների ժամանակային էֆեկտների հաշվառումը: Նկատի ունենալով, որ կառավարության ծախսումները տնտեսության մի շարք ճյուղերում (շինարարություն, էներգամատակարարում և այլն) ազդեցություն են ունենում մի քանի տարի ուշացումով, կառուցվածքային փոփոխությունների համաթիվը հաշվարկվել է կառավարության ֆինանսական ցուցանիշների և մակրոտնտեսական փոփոխականների վեկտորների միջև ընկած տիրույթում՝ t տարիների ժամանակային միջակայքով:

Ատենախոսության երրորդ՝ «**Վարկածների հավաստիության ստուգում և ստացված արդյունքների վերլուծություն**» գլխում թեստավորման են ենթարկվում առաջ քաշված վարկածները և վերլուծության արդյունքները:

Ինչպես նշվել է, կայունացման քաղաքականության հաջողությունը կանահաջողությունը սույն հետազոտության մեջ գլխավորապես շաղկապված է պետական բյուջեի և կառավարության ծախսումների ծավալի և կառուցվածքի հետ և առաջ քաշված վարկածները գտնվում են այդ հիմնախնդրի շրջանակում: Մասնավորապես, կապիտալային ծախսումների ծավալային հարմարեցումների անհրաժեշտությունը բացասաբար է անդրադառնում սոցիալական ենթակառուցվածքի զարգացման վրա: Վարկածների իսկության ստուգման միջոցով հնարավոր կլինի նաև գնահատել, թե միջազգային կառույցների կողմից առաջարկվող կայունացման ծրագրերը որքանով են կենսագործվում և ինչպես են ազդում մակրոտնտեսական փոփոխականների վրա:

Առաջին վարկածով ենթադրվում է, որ Իրանում պետական բյուջեի և կառավարության ծախսումների հարմարեցումները չեն իրականացվում կայունացման քաղաքականության հիման վրա: Որպեսզի հստակեցվի կառավարության իրական դերակատարումը երկրում իրականացված չորս միջնաժամկետ (1989-1993, 1995-1999, 2000-2004 և 2005-2009) ծրագրերում, հաշվարկվել և վերլուծվել են պետական բյուջեի՝ կառուցվածքային ուղղվածությունը բնութագրող ցուցիչները՝ հարկային եկամուտների մասնաբաժինը կառավարության համախառն եկամտում, հարկային եկամուտների մասնաբաժինը կառավարության ընթացիկ ծախսումներում (գործառնական հաշվեկշիռը), հարկային եկամուտների մասնաբաժինը համախառն ընթացիկ և կապիտալային ծախսումներում (հանրային օգտագործման նպատակով) և կապիտալային ծախսումների մասնաբաժինը համախառն ընթացիկ և կապիտալային ծախսումներում: Ընդ որում նշյալ ցուցիչները հաշվարկվել են տարբեր՝ ներալանային, միջալանային և երկարաժամկետ կտրվածքներով:

Վերլուծությունը ցույց է տվել, որ երկրի կառավարությունը հասել է հարաբերական հաջողությունների երկրորդ և չորրորդ հնգամյա զարգացման պլաններում, ինչն արտահայտվում է սեփական ծախսումների ֆինանսավորման համար անհրաժեշտ ռեսուրսներում հարկերի կարգավիճակի բարելավման մեջ: Սակայն ծախսումների կառուցվածքի առումով առաջին և երրորդ զարգացման պլաններն ավելի հաջողված էին: 20-ամյա երկարաժամկետ կտրվածքով, չնայած կառավարությանը չի հաջողվել ձևավորել ծախսումների՝ կայունացման նպատակներին համապատասխան կառուցվածք, նկատելի է հարաբերական առաջխաղացում այն առումով, որ համախառն պետական ֆինանսական ռեսուրսների մեջ աճել է հարկերի բաժինը, և ծախսումների ավելի մեծ մասնաբաժինն է իրականացվել հարկերի հաշվին:

Կառավարության միջամտության նպատակների առումով, պետական բյուջեի ընդհանուր ռեսուրսների ծավալի, կառուցվածքի և օգտագործման ցուցանիշներից զատ մի այլ կարևոր ցուցիչ է կառավարության համախառն ծախսումների և ՀՆԱ-ի հարաբերակցությունը, ինչը ցույց է տալիս կառավարության «ծավալը» տնտեսության մեջ: Այս ցուցանիշը տարբեր է կառավարության՝ բյուջեի հանրային ծախսումների ցուցանիշից և ներառում է